

С. М. ДІДУХ

**ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК
АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ
ВЕРТИКАЛЬНО-ІНТЕГРОВаниХ
КОМПАНІЙ УКРАЇНИ**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеська національна академія харчових технологій

С. М. Дідух

**ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК
АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ
ВЕРТИКАЛЬНО-ІНТЕГРОВАНИХ
КОМПАНІЙ УКРАЇНИ**

Монографія

Одеса
«Астропринт»
2020

Рецензенти:

О. О. Красноручий, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка;

Ю. М. Лопатинський, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри бізнесу та управління персоналом Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

В. А. Самофатова, доктор економічних наук, професор кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій

Рекомендовано до друку вченою радою Одеської національної академії харчових технологій (протокол № 14 від 14.04.2020 р.)

Дідух С. М.

Д444

Інклюзивний розвиток агропродовольчих вертикально-інтегрованих компаній України : монографія / С. М. Дідух. – Одеса : Астропринт, 2020. – 332 с.

ISBN 978–966–927–716–9

У монографії представлено результати дослідження проблеми забезпечення інклюзивного розвитку агропродовольчих вертикально-інтегрованих компаній України як ключового суб'єкта агропродовольчої сфери. Виявлено передумови розбудови системи реконструктивного агропродовольчого інклюзивного розвитку. Обґрунтовано напрями інституціоналізації інклюзивного середовища агропродовольчої галузі із урахуванням її особливостей та стратегічних цілей розвитку. Сформульовано науково-прикладні засади моделі інклюзивного розвитку агропродовольчих компаній та вектори інклюзивної реконструкції із визначенням мети, очікуваних результатів та інструментарію впровадження моделі в соціальну практику.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів та фахівців різних сфер бізнесу.

УДК 330.34.014–021.387:338.336(477)

ISBN 978–966–927–716–9

© Дідух С. М., 2020

Передмова 5

*Розділ 1*ПАРАДИГМА ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ,
ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПРОЯВУ В АГРОПРОДОВОЛЬЧІЙ СФЕРІ

- 1.1. Причини та передумови виникнення концепції інклюзивного розвитку 9
- 1.2. Теоретичні основи інклюзивного розвитку 27
- 1.3. Сутнісні протиріччя концепції інклюзивного розвитку та напрями їх вирішення 49
- 1.4. Методологія дослідження інклюзивного розвитку 65

*Розділ 2*ЕВОЛЮЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ
В АГРОПРОДОВОЛЬЧОМУ СЕКТОРІ НА ЗАСАДАХ
ІНКЛЮЗИВНОСТІ

- 2.1. Поняття та етапи становлення агропродовольчого комплексу України 86
- 2.2. Інституційні засади розвитку агропродовольчого комплексу 101
- 2.3. Вертикально-інтегровані компанії в структурі агропродовольчого сектора 113

*Розділ 3*СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ
ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРОПРОДОВОЛЬЧІЙ ГАЛУЗІ

- 3.1. Форми галузевої та міжгалузевої агропродовольчої корпоративної інтеграції 126
- 3.2. Чинники та умови формування і розвитку агропродовольчих вертикально-інтегрованих компаній 138
- 3.3. Інклюзивний контекст вертикальної інтеграції агропродовольчих компаній 153

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ СЕРЕДОВИЩА ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ВЕРТИКАЛЬНО-ІНТЕГРОВАНИХ КОМПАНІЙ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ГАЛУЗІ

4.1. Передумови подолання неоднорідності інституціонального агропродовольчого середовища	175
4.2. Напрями інституціоналізації інклюзивного агропродовольчого середовища	193
4.3. Інститути інклюзивної трансформації агропродовольчого бізнес-середовища.	219
4.4. Державне регулювання інклюзивного розвитку суб'єктів господарювання	233

НАУКОВО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ МОДЕЛІ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ КОМПАНІЙ

5.1. Стратегічна спрямованість моделювання реконструктивного агропродовольчого інклюзивного розвитку.	248
5.2. Формування механізмів реконструктивного агропродовольчого інклюзивного розвитку	265
5.3. Інструменти впровадження в соціальну практику моделі агропродовольчого інклюзивного розвитку	277

<i>Післямова</i>	307
----------------------------	-----

<i>Список використаних джерел</i>	313
---	-----

Для сучасної світової економічної системи характерна трансформація світоглядних засад, базових принципів та стратегічних цілей розвитку. Прискорене економічне зростання упродовж ХХ століття дало змогу суттєво покращити умови життя людей по всьому світу, підвищити середню тривалість життя. Однак досягнення високих показників економічного зростання недостатньо відобразилося на добробуті широких верств населення.

Науково-технічний прогрес та цифровізація усіх аспектів життєдіяльності суттєво покращили рівень доступу до освітніх та медичних послуг. Однак при цьому залишаються невирішеними важливі соціальні проблеми нерівності, бідності, безробіття та відсутності економічних стимулів для ефективної економічної діяльності, особливо незахищених верств суспільства.

Цілком очевидно, що існуюча соціально-економічна модель не забезпечує ефективного розподілу накопичених результатів господарської діяльності між усіма членами суспільства. У країнах з ринковою економікою не відбувається хрестоматійного «просочування благ вниз», а натомість відбувається подальше розшарування суспільства за майновою ознакою – різниця в рівні добробуту найзаможніших та найбідніших верств населення лише зростає. Натомість існуючі соціальні програми із забезпечення базового рівня життя для найменш захищених верств населення є недостатньо ефективними – вони здебільшого посилюють відчуженість людей від суспільної праці, а головне – від її результатів, що веде до посилення їх маргіналізації. Уряди бідних країн та тих, що розвиваються, у першу чергу зацікавлені у досягненні прийнятних показників економічного зростання, меншою мірою переймаючись справедливим розподілом доходів та добробутом населення.

Подальше розшарування суспільства в умовах зростання безробіття, що посилюється впливом автоматизації та цифровізації економіки, загрожують стабільному політичному розвитку світового співтовариства. Саме тому на глобальному рівні актуальним є пошук та обґрунтування нових моделей стійкого розвитку із забезпеченням достатнього рівня добробуту для широких верств суспільства.

Проблема розробки більш врівноваженої людиноцентричної моделі розвитку економіки перебуває у полі зору науковців усього світу. Дискусійними питаннями є стратегічні та тактичні аспекти нової парадигми розвитку, однак загально визнаним є факт, що світу необхідні зміни – не можна і далі поєднувати фокусування на істотних темпах економічного зростання та сприймати як належне стабільно високі показники бідності, відсутності елементарних благ для широких верств населення, а також існуючу майнову нерівність.

Для України також характерні проблеми та диспропорції соціально-економічного розвитку, які посилюються низьким рівнем економічного зростання, перманентними економічними кризами, інституційною слабкістю держави, відсутністю суспільної згоди щодо стратегічних векторів розвитку країни та тотальною недовірою між різними суб'єктами соціуму. Тобто на сучасному етапі розвитку українського суспільства особливої наукової актуальності та практичної значущості набуває питання його переходу на засади інклюзивності.

У загальному розумінні інклюзивний розвиток – це ідея, що економічне процвітання повинно забезпечувати добробут широким верствам населення, і він пов'язаний з темпами та характером економічного зростання, в першу чергу зі швидкістю зростання, а також з тим, як це зростання розподіляється серед усіх членів суспільства.

Особливо гостро проявляються зазначені проблеми в агропродовольчому секторі, для якого є принциповим вирішення задачі ефективного залучення сільського населення до результативної роботи та участі у розподілі результатів зростання з огляду на необхідність збереження людського потенціалу агропродовольчої сфери.

Значна роль у переході українського суспільства на засади інклюзивності належить агропродовольчим вертикально-інтегрованим компаніям, які за останні роки стали невід'ємною та важливою складовою частиною української економіки. Вони відіграють вирішальну роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни, збільшенні валютних надходжень, впровадженні інноваційних технологій та розвитку сільського господарства на інноваційних засадах.

Важливою науковою задачею на даному етапі є розробка теоретико-методологічних засад та механізмів трансформації існуючих стратегій розвитку агропродовольчих вертикально-інтегрованих компаній з метою забезпечення сталого та інклюзивного розвитку агропродовольчої галузі із залученням до цього процесу малих і се-

редніх підприємств, з одночасним формуванням відповідних інноваційно-інвестиційних основ їх функціонування. Цілком зрозуміло, що в інтересах країни формування такої системи розвитку, при якій агропродовольчі вертикально-інтегровані компанії не лише концентруватимуться на отриманні прибутку та підвищенні капіталізації, а й сприятимуть інклюзивному розвитку при більш рівномірному розподілі доходів та результатів економічного зростання між учасниками господарської діяльності.

Саме тому значної актуальності набуває питання розробки науково-прикладного інструментарію інклюзивного розвитку агропродовольчих підприємств, що відповідає інтересам держави, регіонів, районів, об'єднаних територіальних громад та їх населення.

Попри наявність різноманіття публікацій, науковий дискурс інклюзивної проблематики є вкрай суперечливим, а головне – залишається не до кінця з'ясованим питання адекватності сучасного стану українського суспільства методологічним засадам концепції інклюзивного розвитку. Також недостатньо досліджений агропродовольчий контекст, відсутнє комплексне уявлення про систему інклюзивного розвитку агропродовольчої сфери та місце у ній вертикально-інтегрованих компаній.

У представленій роботі обґрунтовано теоретичні, методологічні та методичні засади, а також запропоновано прикладні рекомендації з формування системи інклюзивного розвитку агропродовольчої сфери за провідної участі в цьому процесі агропродовольчих вертикально-інтегрованих компаній. Нами використано комплексний підхід та послідовно досліджено проблематику та особливості впровадження концепції інклюзивного розвитку у глобальному вимірі, на рівні національної економіки, в агропродовольчій сфері та на рівні вертикально-інтегрованих агропродовольчих компаній.

Дослідження інклюзивного розвитку вертикально-інтегрованих агропродовольчих компаній саме у контексті розвитку агропродовольчої сфери та агропродовольчої галузі обумовлено їх місцем та роллю не лише з точки зору виробництва та збуту продуктів харчування, але й як важливої складової природного та соціального просторового сільсько-міського сполученого утворення.

На підставі результатів проведеного дослідження запропоновані практичні рекомендації з забезпечення інклюзивного розвитку агропродовольчої сфери. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання представлених у роботі розробок

і пропозицій в діяльності агропродовольчих вертикально-інтегрованих компаній, аграрних підприємств різного масштабу діяльності та форм власності, органів влади різних рівнів при формуванні стратегій інклюзивного розвитку агропродовольчої сфери і механізмів реконструкції моделі розвитку агропродовольчого середовища.